

חזרת ארון ה' לישראל כיציאת מצרים - ההזדמנות והפספוס

הרב אליסף יעקבסון

הקדמה

בפרק ד מספר שמואל אנו רואים את עם ישראל יוצא למלחמה נגד פלשתים, מלחמה שהיתה אמורה לדחוק את פלשתים ממרכז שפלת החוף חזרה לעריהם. במערכה הראשונה הצבא הישראלי מפסיד אך לא מובס, ועל כן מחליטים ישראל להביא את ארון הברית. מחשבתם של ישראל בהבאת הארון נובעת מתפיסת אלוהים שגויה, תפיסה המסתכלת על הארון כקדושה עצמית ללא כל קשר למעשי ישראל, ועל כן, מבחינתם הארון הינו כלי נשק שינצח עבורם את המערכה, כפי שכותב המלבי"ם (שמואל א' ד, ג):

חשבו באשר בהכרח יציל את ארון עוזו וישמרהו מיד פלשתים ועי"ז ינצלו וישמרו גם הם, וזה מחשבת דופי, כי ברית הארון אינו תכלית לעצמו רק בעבור ישמרו את הכתוב בו.

תפיסה זו של ישראל מוצגת בכתוב באופן השווה לתפיסה האלילית הפלשתית. ישראל מריעים כשמגיע הארון ובטוחים בנצחונם, ופלשתים פוחדים ובטוחים בהפסדם. תפיסה מעוותת זו של הקודש, אינה יכולה להיתקן אלא ע"י שבירה. שבירה מוחלטת של הקודש עצמו שתוכיח לכולם כי הקודש 'איננו תכלית לעצמו'. על כן, בעומק העומקים, הבאת הארון הינה דווקא הגורם לתבוסה הגדולה, תבוסה שתגרור בעקבותיה גם את חורבן משכן שילה, ותאפשר לעם ישראל לבנות מחדש את קישורם אל הקודש באופן מתוקן ע"י תיווך של שמואל.

אולם, תבוסה זו יוצרת מציאות של חילול השם גדול מאוד. חילול השם כפול, הן מצד ישראל והן מצד פלשתים. פלשתים משוכנעים שהאליל שלהם, דגון, ניצח את אלוהי ישראל, וגם אצל ישראל מתעורר ספק מעין זה¹, דבר המסביר את

---

1 יש לזכור כי התבוסה במלחמה הינה התבוסה המתועדת הראשונה של ישראל בתנ"ך. יש עוד את ההפסד בעי, שאינו תבוסה, ואת ההפסד בפילגש בגבעה, אך שם זוהי מלחמת אחים.

העובדה כי ישראל כלל לא מנסים להשיב אליהם את הארון. יחס זה של ישראל מובא במדרש בצורה חריפה (בראשית רבה נד, ד):

אמר הקדוש ברוך הוא: אילו תרנגולתו של אחד מהם אבדה היה מחזיר עליה כמה פתחים להביאה, וארוני בשדה פלשתים שבעה חדשים ואין אתם משגיחים בו?! אם אין אתם משגיחים עליו אני אשגיח עליו, "הושיעה לו ימינו וְרוּעַ קְדָשׁוֹ".

הקב"ה מתחיל במסע לקידוש שמו הגדול, "הושיעה לו ימינו וְרוּעַ קְדָשׁוֹ" (תהלים צח, א). מי שקורא את פרק ה לא יכול שלא לשים לב לדמיון שיש בין מכות הפלשתים לבין מכות מצרים, ולעובדה כי פלשתים מתעקשים שלא להודות ביד ה' המכה במ בדיוק כמו שפרעה התעקש על כך. בהמשך, בפרק ו, דימיון זה כבר מושם במפורש בפיהם של קוסמי פלישתים, האומרים: "וְלָמָּה תִּכְבְּדוּ אֶת לְבַבְכֶם כְּאֲשֶׁר כִּבְּדוּ מִצְרַיִם וּפְרַעֲהָ אֶת לִבָּם הֲלוֹא כְּאֲשֶׁר הִתְעַלְל בָּהֶם וַיִּשְׁלַחֵם וַיִּלְכְּוּ" (שמואל א' ו, ח). ממילא, חז"ל (ע"ז כד:) המשיכו דימוי זה והתייחסו ליציאת הארון מפלשתים כיציאת בני ישראל ממצרים! יש כאן אם כן מאורע עצום שנגסה לעמוד עליו.

מתוך ההבנה כי סיפור זה דומה לסיפור יציאת מצרים, ננסה במאמר זה לענות על כמה שאלות הזועקות מתוך הכתוב:

- א. כיצד ייתכן שפלשתים ממשיכים להתעקש ולהשאיר את ארון ה' אצלם גם כאשר ברור לכאורה שהצרות שלהם נובעות ממנו?
- ב. מה עשו עם ישראל בכל אותו הזמן שארון ה' מסתובב בשדה פלשתים?
- ג. מה עשו אנשי בית שמש, ומדוע נענשו בעונש חמור כל כך?

כך לשון הפסוקים בפרק ה (א-ב):

וּפְלִשְׁתִּים לָקְחוּ אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיְבִאֵהוּ מֵאֲבֵן הַעֵזֶר אֲשֶׁר־דָּגָן. וַיִּקְחוּ פְלִשְׁתִּים אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיְבִיאוּ אֹתוֹ בֵּית דָּגוֹן וַיְצִיגוּ אֹתוֹ אֶצֶל דָּגוֹן. פלשתים משוכנעים כי נצחונם הפיזי הינו ניצחון רוחני של דגון אלהיהם על אלוהי ישראל. ממילא, הם לוקחים את הארון לאשדוד ושמים אותו שם בבית דגון אלהיהם. שימת הארון אצל דגון יכולה להתפרש כמתן כבוד למנוצח, או כביזוי: "וּפְלִשְׁתִּים לָקְחוּ אֶת אֲרוֹן ה'", רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש: רבי יוחנן אמר: כבדוהו, אמרו - זה אלוה וזה אלוה, יבא אלוה וישרה אצל אלוה. רבי שמעון

בן לקיש אמר: [אם כדבריהן] כך יהיה בשכרן?! אלא אמרו - זה נוצח וזה נצוח, יבא נצוח ויתעבד לנוצח (מדרש שמואל, יא, ד).

ריש לקיש מתקשה בדברי רבי יוחנן, שהרי אם שימת הארון בבית דגון מבטאת כבוד כלפיו, לא אמורים הפלשתים להיענש על כך. ונראה להסביר בדברי ר' יוחנן, כי הבעיה הפלשתית כאן הינה מחשבת הניצחון של פלשתים על ישראל וממילא של דגון על אלוהי ישראל. לפי זה, דווקא נתינת הכבוד לארון מדגישה עוד יותר את חילול שם ה', שהרי ככל שפלשתים מגדילים את היריב אותו הם ניצחו, הם מגדילים עוד יותר את דגון אלהיהם.

אך פלשתים לא מבינים את העובדה שהינם רק כלי בידיו של ה', כלי הנועד לחנך את עם ישראל. במחשבתם, ניצחונם התאפשר מתוך ניצחון של דגון אלהיהם על אלוהי ישראל. אין הם מבינים כי כל ניצחונם הינו אך ורק בעקבות מעשי ישראל, וכי הקב"ה מנחיל לעם ישראל הפסד על מנת שהם יתחילו להבין את חומרת מצבם². טעותם של פלשתים דומה מאוד לטעותו של סנחריב, שעליו התנבא ישעיה (י, ה-ז):

הוֹי אֲשׁוּר שִׁבְט אֲפִי וּמִטָּה הוּא בְיָדָם וְעַמִּי. בְּגוֹי חֲנָף אֲשַׁלְּחֵנּוּ וְעַל עַם עֲבָרְתִי אֲצַנְּנוּ לְשַׁלַּל שָׁלַל וְלָבֹז בּוֹ וּלְשׁוּמוֹ מִרְמָס כְּחֶמֶר חוּצוֹת. וְהוּא לֹא כֵן יִדְמָה וּלְכַבּוֹ לֹא כֵן יִחָשֵׁב כִּי לְהַשְׁמִיד בְּלִכְבוֹ וּלְהַכְרִית גּוֹיִם לֹא מְעַט. לכן, ייצור הקב"ה אצל פלשתים את ההבנה כי אין כאן כלל ניצחון שלהם, אלא הם רק מכשיר בידו רבש"ע.

וממשיך הפרק (ג-ה):

וַיִּשְׁכְּמוּ אֲשֶׁדוּדִים מִמְּחֻרַת וְהִנֵּה דָגוֹן נָפַל לְפָנָיו אֲרֻצָּה לְפָנָיו אַרְוֹן ה' וַיִּקְחוּ אֶת דָּגוֹן וַיִּשְׁבּוּ אֹתוֹ לְמִקְוָמוֹ.
וַיִּשְׁכְּמוּ בְּבֶקֶר מִמְּחֻרַת וְהִנֵּה דָגוֹן נָפַל לְפָנָיו אֲרֻצָּה לְפָנָיו אַרְוֹן ה' וַרְאֵשׁ דָּגוֹן וּשְׁתֵּי כַּפּוֹת יָדָיו כְּרַתוֹת אֶל הַמַּפְתָּן רַק דָּגוֹן נִשְׁאַר עָלָיו.

2 מתיאור המלחמה בתהילים (עז, נו-סד) וזעקת העובדה כי הפסד ישראל במלחמה עם פלשתים הינו תוצאה ישירה של התנהגותם:

וַיִּנְסוּ וַיִּמְרוּ אֶת אֱ-לֹהִים עֲלֵיהֶם וַיִּזְנוּ וַיִּבְגְּדוּ בְּאֲבוֹתָם נִהְפְּכוּ כְּקֶשֶׁת רַמְיָהּ. וַיִּכְעִסוּהוּ בְּכַמּוֹתָם וּבְפִסְלֵיהֶם וַיִּקְנִיאוּהוּ. שָׁמַע אֱ-לֹהִים וַיִּתְעַבֵּר וַיִּמְאֵס מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל. וַיִּטֵּשׁ מִשְׁכַּן שְׁלוֹ אֶהָל שָׁכַן בָּאָדָם. וַיִּתֵּן לְשָׁבִי עֲזוֹ וַתִּפְאֲרֵתוּ בְיַד צָר. וַיִּסְגֵּר לְחֶרֶב עַמּוֹ וּבְנַחֲלָתוֹ הִתְעַבֵּר. בַּחוּרָיו אֶכְלָה אֶשׁ וּבַתּוֹלָתָיו הִל אֶלּוּלָו. כִּהְיִינוּ בְּחֶרֶב נָפְלוּ וְאֶלְמַנְתָּיו לֹא תִכְפְּינָה.

על פן לא יִדְרְכוּ כְהֵנִי דְגוֹן וְכָל הַבָּאִים בֵּית דְגוֹן עַל מִפְתָּן דְגוֹן פְּאֶשְׁדוּד עַד הַיּוֹם הַזֶּה.

ראשית, יש להבהיר לפלשתים כי לדגון אין כלל עמידה מול רבש"ע, על כן פלשתים מוצאים את דגון "נִפְּל לְפָנָיו אַרְצָה לְפָנָי אָרוֹן ה'". במידה ופלשתים היו בוחרים לשים לבם לכך כבר בתחילה, היתה נחסכת מהם ההשמדה הטוטאלית של דגון, אולם פלשתים 'מכבידים את לבם', תכונה שנראה אותה לאורך שני הפרקים שלפנינו. פלשתים מעדיפים תמיד להישאר בספק ולחשוב 'אולי זה לא כך'.

על כן, דגון מושפל לגמרי ופלשתים מוצאים אותו במצב של ראש וידיים כרותות, כשהוא נופל ארצה לפני ארון ה'. לא ניתן לתאר מצב של עליונות (ולחלופין, השפלה) גדולה יותר. כפי שציינו, השפלה זו נגרמה אך ורק בגלל ספקנותם של הפלשתים, ונראה בהמשך, כי ספקנות זו של פלשתים לא רק גורמת להשפלה של הארון אלא גם להשפלה שלהם ובסופו של דבר אף למותם. ניתן לראות נקודה זו של ספקנות בדבריו של בעל המדרש שמואל: "וַיִּשְׁכְּמוּ אֲשֶׁדוּדִים מִמְּהָרָת' וגו', אמר להם הקדוש ברוך הוא: אין אתם נכוין בפושרין אלא ברותחין, הדא הוא דכתיב 'וַיִּשְׁכְּמוּ בְבֶקֶר וגו' רק דגון נִשְׁאָר עָלָיו".

האם כעת הודו פלשתים בעליונותו של ה' הנביא לא כותב על כך כלום, אך ניתן לראות את התמורות ביחסם של פלשתים לארון ה' וממילא ביחסם כלפי רבש"ע, ע"י התבוננות בכינויי הארון לאורך הפרקים.

בתחילה, כאשר עם ישראל מביאים את הארון למלחמה, הוא מתואר מצד ישראל כארון ברית הוי"ה. שם הוי"ה מסמן, בפשטות, את שליטתו המוחלטת של רבש"ע בעולמנו, את מהותו כהיה הווה ויהיה, ואת היותו מהווה את עולמנו. "ברית הוי"ה" מציין את העובדה כי שם הוי"ה מחובר בקשר של ברית לעם ישראל, "ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה". אמנם פלשתים, לכל אורך המלחמה מתייחסים לארון אך ורק כארון הוי"ה, תיאור המתמקד בגדלות ה', אך ללא חיבורו לישראל. לאחר שהארון נלקח בשבי, הן ישראל והן פלשתים מתייחסים אליו כארון האלוהים. אולם כעת כאשר דגון נופל, פלשתים משנים מיד את יחסם - ארון האלוהים חוזר להיות ארון הוי"ה.

לכאורה, נפילתו של דגון אמורה להספיק. הרי התברר לכל שאין לדגון עמידה מול רבש"ע! אולם זה לא מספיק, כיוון שפלשתים מוכנים להודות בגדולתו של ה', אך לא בחיבורו לישראל. הם מבינים כי טעותם היתה בהתייחסותם המזלזלת לארון

ה', הם אפילו מעוניינים לנכס לעצמם את הארון ולהשאיר גדולה כזו עצומה אצלם, בתוך בית דגון³, אך מבחינתם, אין שום קשר בין ה' לישראל. הם מוכנים לומר שזהו ארון ה', אך לא ארון ברית ה'.

ממילא, המאורעות הבאים נועדו להבהיר לפלשתים את הקשר המיוחד שיש בין ארון ה' לישראל (ו-יב):

ותַכַּבֵּד יְד ה' אֶל הָאֲשֵׁדוּדִים וַיִּשְׂמֵם וַיַּף אֹתָם בְּטַחְרִים⁴ אֶת אֲשֵׁדוּד וְאֶת גְּבוּלָיָהּ.

וַיִּרְאוּ אֲנָשֵׁי אֲשֵׁדוּד כִּי כֵן וְאָמְרוּ לֹא יֵשֵׁב אַרְוֹן אֶל-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַמּוּנוּ כִּי קִשְׁתָּהּ יְדוּ עֲלֵינוּ וְעַל דְּגוֹן אֱלֹהֵינוּ.

וַיִּשְׁלְחוּ וַיֹּאסְפוּ אֶת כָּל סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים אֲלֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ מַה נַּעֲשֶׂה לְאַרְוֹן אֶל-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ גַת יֹסֵב אַרְוֹן אֶל-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְבּוּ אֶת אַרְוֹן אֶל-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

וַיְהִי אַחֲרֵי הַסְּבוּ אֹתוֹ וַתְּהִי יְד ה' בְּעִיר מְהוּמָה גְּדוּלָּה מְאֹד וַיַּף אֶת אֲנָשֵׁי הָעִיר מִקֶּטָן וְעַד גְּדוֹל וַיִּשְׁתְּרוּ לָהֶם טַחְרִים.

וַיִּשְׁלְחוּ אֶת אַרְוֹן הָאֶל-לֹהִים עֲקָרוֹן וַיְהִי כְּבוֹא אַרְוֹן הָאֶל-לֹהִים עֲקָרוֹן וַיִּזְעַקוּ הָעֲקָרָנִים לֵאמֹר הִסְבוּ אֵלַי אֶת אַרְוֹן אֶל-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְהַמְיִתֵנִי וְאֶת עַמִּי.

וַיִּשְׁלְחוּ וַיֹּאסְפוּ אֶת כָּל סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ שְׁלְחוּ אֶת אַרְוֹן אֶל-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב לְמִקְמוֹ וְלֹא יָמִית אֹתוֹ וְאֶת עַמִּי כִּי הִיְתָה מְהוּמָת מוֹת בְּכָל הָעִיר כְּבֻדָּה מְאֹד יְד הָאֶל-לֹהִים שָׁם.

וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָמִיתוּ הָיוּ בְּטַחְרִים וַתַּעַל שְׁוַעַת הָעִיר הַשְּׂמִים.

בכל הפסוקים הללו הארון נקרא "ארון אלוהי ישראל", ההבנה כי ה' קשור בקשר הדוק עם בני ישראל מחלחלת אט אט להכרתם של הפלשתים, עד שאנשי עקרון זועקים מפחד על העובדה שהארון הגיע לעירם, עוד קודם שקרה משאו. הכרה זו נמצאת ברובד הבסיסי של פלשתים, אך הם אינם מוכנים להודות בכך, על כן זה רק נרמז בשינוי שמו של הארון. הם לא מודים בכך, כיוון שה' מאפשר להם להישאר בספק, אותו ספק שראינו קודם לכן הגורם לראש דגון להיכרת. אם נשים לב, לא מוזכר בנביא שאחר שארון האלוהים יוצא מאשדוד, מגת, או מעקרון, משתפר מצבם של תושביה! כמו כן, בהמשך נראה כי בנוסף למכת הטחורים

3 ואולי אפילו להפוך את בית דגון לבית ארון ה'! (יש לשים לב, כי גם לאחר שדגון נופל כרות ידיים וראש, פלשתים לא מוציאים את הארון מבית דגון).

4 כך, בקרי, ובכתיב: "עפלים" (וכך לקמן).

מעורבת גם מכת עכברים⁵, ומי שרצה יכול היה לנפק הסבר באופן טבעי כיצד העכברים מעבירים מחלות וכל הצרות הפוקדות את פלשתים הינם טבעיות לגמרי.

הסיפור ממשיך בפרק ו (א):

וַיְהִי אֲרוֹן ה' בַּשָּׂדֶה פְּלִשְׁתִּים שְׁבָעָה חֳדָשִׁים.

ספקנותם של פלשתים גורמת להם להשאיר את הארון אצלם שבעה חודשים, שבעה חודשים של סבל מתמשך. אולם, כפי שציינו העובדה כי גם כאשר הארון יוצא מהעיר הסבל לא נפסק, והעובדה כי ניתן להסביר מחלה זאת באופן טבעי, מאפשרת לפלשתים את המחשבה שסבלם אינו בהכרח קשור לארון. במאמרו על הכבדת לב פרעה⁶, מסביר הרב יעקב מדן כי מהות הכבדת הלב הינה מתן אפשרות לחוטא, ע"י ה', לפרש את המציאות בצורה ש'מתירה' לו להמשיך לחטוא. נביא כמה מדוגמאותיו:

♦ פעם אחר פעם פרעה נכנע ומבקש שממשה ואהרן שיסירו את המכות והוא ישלח את ישראל. אולם פרעה רואה שוב ושוב שאת הבטחותיו הוא לא חייב לקיים, כיוון שמשה עבד ה' 'נופל בפח' ומתפתה להאמין לו בכל פעם. פרעה רואה את יד ה' התקיפה אולם גם את ההתנהלות המדינית ה'חלשה'; זוהי הקשיית הלב (שמות ז, ג ועוד). ה' מוותר לו פעם אחר פעם ונותן לפרעה הזדמנות לשוב, ובד בבד מאפשר לו דרך מילוט רציונלית עבור הבחירה החופשית.

♦ ה' הקשה את רוחו ואימץ את לבבו של סיחון (דברים ב, ל). אין הכוונה שה' השתיל מחשבות במוחו של סיחון ומנע ממנו את הבחירה החופשית. קדמו למלחמת סיחון בקשותיו של משה מאדום ומואב לעבור בארצם, ולאחר שסירבו נטו ישראל מאליהם. התורה מנמקת זאת בהבטחת ה' לבני לוט ועשיו, אולם בעיני ה' הבשר של סיחון הדבר מתפרש כחולשה ופחדנות של עם ישראל מלהילחם עם אדום ומואב, ולכן לא פחד להתגרות בעם ה'.

♦ ה' חיוק את לבם של הכנענים לא להשלים עם ישראל, למען החרימם

5 כך הסבירו הרבה מהמפרשים את העובדה שפלשתים מחזירים עכברי זהב.

6 בספרו כי קרוב אליך - שמות, פרשת וארא, עמ' 99-93.

לבלתי היות להם תחינה (יהושע יא, ט). הדבר נעשה באמצעות תבוסת ישראל במלחמתם הראשונה בעי. התבוסה היתה עונש לישראל על חטאו של עכן, אולם הכנענים, מן הסתם, לא ידעו על כך, ולכן למדו מכאן לקח שלמרות נסי חציית הירדן וחומות יריחו, אפשר לנצח את ישראל. מעזו יצא מתוק, ותבוסת ישראל בעי סללה את הדרך לנפילת הכנענים בידי ישראל מחוץ לעריהם המבוצרות.

אפשר להסביר את אותו רעיון כאן. הקב"ה מאפשר לפלשתים לחשוב שאין קשר ישיר בין סבלם לארון ה' וממילא גורם להם להיענש עוד. אבל גם לפלשתים ישנו גבול של סבל. בסופו של דבר, הם מתחילים להודות ולהכיר בקשר שבין ארון ה' וארון אלוקי ישראל, על כן הם מעלים כאפשרות את ההשבה של הארון למקומו. אבל הספק הזה, שמנקר אצלם כל הזמן, הופך את תהליך השבת הארון למסובך הרבה יותר, כיוון שפלשתים רוצים להגיע לוודאות מוחלטת שצרותיהם נגרמו מהניתוק שהם גרמו לארון ה' מישראל.

וַיִּקְרְאוּ פְּלִשְׁתִּים לְכַהֲנִים וְלְקֹסְמִים לֵאמֹר מַה נַּעֲשֶׂה לְאָרוֹן ה' הַדֹּדְעָנוּ בְּמָה נְשַׁלְּחֵנוּ לְמִקְוָמוֹ (ב).

האברבנאל והמלבי"ם (שם) מסבירים שפלשתים עובדים כאן בשני מישורים: מישור של קוסמים ומישור של כהנים. את הקוסמים הם שואלים האם בכלל להשיב, ואת הכהנים הם שואלים כיצד להשיב.

וכותב המלבי"ם:

הם שאלו שתי שאלות: א. מה נעשה לארון ה', ר"ל אם ישלחוהו למקומו או יעכבוהו אצלם. ב. אם יחליטו כי מצטרכים להשיבו למקומו, שאלו הודיענו במה נשלחנו למקומו, ר"ל אם ישלחוהו בעגלה או ישאוהו בכתף, אם יחלו פניו במנחה או ישלחוהו ריקם.

וע"כ קראו לכהנים ולקוסמים, כי פשר השאלה הראשונה ידעו הקוסמים, שהם היודעים דברים הנעלמים טבעיים וסגוליים ואלהיים והם ידעו בלטיהם אם המכה השגחית או עפ"י מקרה ואם תלך מאתם ע"י ששיבו את הארון או לא, ופשר השאלה השנייה ידעו הכהנים, הם יודעים איך יתנהגו עם דברים המקודשים ואיך יכבדו אותם ואיך ירצו פני האלהי במנחה.

ממשיך שם המלבי"ם ומסביר כי בתחילה עונים להם הכהנים, כיוון שהתשובה

שלהם הינה טכנית ולא מצריכה כלל התבוננות לעומק, זוהי רק תשובה המסבירה כיצד יש לנהוג בכבוד בארון ה':

וַיֹּאמְרוּ אִם מְשַׁלְחִים אֶת אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵל תְּשַׁלְּחוּ אֹתוֹ רִיקָם כִּי הִשָּׁב תִּשְׁיָבוּ לוֹ אַשֶּׁם אִזְ תִּרְפָּאוּ וְנִודַע לָכֶם לְמַעַן לֹא תִסּוּר יְדוֹ מִכֶּם. וַיֹּאמְרוּ מַה הָאֵשֶׁם אֲשֶׁר נָשִׁיב לוֹ וַיֹּאמְרוּ מִסְפֵּר סִרְנֵי פִלְשְׁתִּים חֲמֹשֶׁה טַחְרֵי זָהָב וְחֲמֹשֶׁה עֶבְרֵי זָהָב כִּי מִגִּפֶּה אֶחָת לְכֻלָּם וּלְסִרְנֵיכֶם. וְעִשְׂתִּים צִלְמֵי טַחְרֵיכֶם וְצִלְמֵי עֶבְרֵיכֶם הַמְשַׁחִיתִם אֶת הָאָרֶץ וְנִתְתֶם לֹא-לֵהִי יִשְׂרָאֵל כְּבוֹד אוֹלֵי יָקַל אֶת יְדוֹ מֵעֲלֵיכֶם וּמֵעַל אֱלֹהֵיכֶם וּמֵעַל אֲרֻצְכֶם. (ג-ה).

תשובת כהני דגון מתבססת על תפיסה אלילית. המכות הבאות על ידי אל מסויים, קשורות בקשר הדוק לכוחו הספציפי של האל הזה. ממילא, יש להראות כי אנו מכבדים את האל המכה ע"י הבאת דורון המסמל את כוחו.

כעת מגיע תור הקוסמים. בתחילה מדגישים הקוסמים את הבעיה הפלשתית, 'הכבדת הלב'. הקוסמים אומרים לפלשתים, כי עצם זה שהם שואלים האם להחזיר מעידה על הכבדת לב, וזוהי טעות בסיסית.

וְלִמָּה תִכְבְּדוּ אֶת לִבְכֶם כַּאֲשֶׁר כְּבֹדוֹ מִצָּרִים וּפְרַעַה אֶת לִבָּם הֲלוֹא כַּאֲשֶׁר הִתְעַלַּל בָּהֶם וַיִּשְׁלַחוּם וַיֵּלְכוּ (ו).

כמו במכות מצרים, שם הכירו החרטומים כבר במכה השלישית כי "אָצְבַּע אֶ-לֵהִים הוּא" (שמות ח, טו), ולא פחדו מלהגיד זאת בפומבי לפרעה, כך גם אצלנו, קוסמי פלשתים מכירים בקישור שבין ארון ה' לישראל ומודים על כך בפומבי. אולם, נראה כי דיבורם של הקוסמים לא שיכנע לגמרי את פלשתים, על כן צריכים הקוסמים ליצור מבנה שלם של החזרה על מנת לשכנע את הפלשתים להבין כי המכות נגרמו מאי החזרת הארון לישראל:

וְעַתָּה קָחוּ וַעֲשׂוּ עִגְלָה חֲדָשָׁה אֶחָת וּשְׁתֵּי פְרוֹת עֹלוֹת אֲשֶׁר לֹא עֲלָה עֲלֵיהֶם עַל וְאֶסְרֹתֶם אֶת הַפְּרוֹת בְּעִגְלָה וַהֲשִׁיבְתֶם בְּנֵיהֶם מֵאֲחֻרְיהֶם הַבְּיָתָה.

7 ניתן לראות זאת אצל טיטוס כאשר חזר מכיבוש ירושלים (בבלי גיטין נו):

עמד עליו נחשול שבים לטובעו. אמר: כמודומה אני שאלהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים, בא פרעה - טבעו במים, בא סיסרא - טבעו במים, אף הוא עומד עלי לטובעני במים. אם גבור הוא - יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה. יצתה בת קול ואמרה לו: רשע בן רשע בן בנו של עשו הרשע, בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמד, אמאי קרי לה בריה קלה? דמעלנא אית לה ומפקנא לית לה, עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה.

וְלִקְחֶתֶם אֶת אַרְוֹן ה' וּנְתַתֶּם אֹתוֹ אֶל הָעֵגְלָה וְאֵת כְּלֵי הַזֹּהֵב אֲשֶׁר הִשְׁבַּתֶּם לוֹ אֲשֶׁם תְּשִׂימוּ בְּאָרְגוֹ מִצְדוֹ וְשַׁלַּחְתֶּם אֹתוֹ וְהִלֵּךְ.
 וּרְאִיתֶם אִם דֶּרֶךְ גְּבוּלוֹ יֵעָלֶה בֵּית שְׁמֶשׁ הוּא עֲשֵׂה לָנוּ אֶת הַרְעָה הַגְּדוּלָה הַזֹּאת וְאִם לֹא וַיִּדְעֶנּוּ כִּי לֹא יָדוּ נִגְעָה בְּנוּ מִקְרָה הוּא הִיָּה לָנוּ (ו-ט).

הקוסמים מבינים כי אם ההחזרה תיעשה בצורה ישירה, עדיין יישארו ספקנים אצלם, על כן, הם מערימים קשיים רבים בהשבת הארון, ואומרים כי אם למרות כל הקשיים ארון ה' יחזור לישראל, ממילא יש כאן קישור מהותי בין הארון לישראל, קישור שפולשתיים ניתקו, וממילא מובן שהצרות נגרמו מהניתוק שבין הארון לישראל. המלבי"ם מסביר את הקשיים שהערימו פולשתיים:

1. "קחו וַעֲשׂוּ עֵגְלָה חֲדָשָׁה". צוו שהעגלה תהיה חדשה, אם מטעם כבוד, שדבר שנשתמש בו הדיוט אין ראוי שישתמש בו גבוה (רמב"ם בית הבחירה א, כ), אם מצד שהעגלה החדשה קשה יותר להנהיגה.
2. "שְׁתֵּי פְרוֹת עֲלוֹת". פי' מיניקות, שאין דרכם למשוך משאות.
3. "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עֲלֵיהֶם עַל". ולא למדו להנהיג את הכבודה (וגם מטעם כבוד כנ"ל).
4. "וְאֶסְרֶתֶם וְכֹוּ וְהִשְׁבַּתֶּם בְּנִיָּהֶם מֵאַחֲרֵיהֶם". שאז מדרך הטבע שתשובנה אחרי בניהם, וכ"ש שלא יעבורו מפה אל ארץ אחרת.
5. ונראה לענ"ד להוסיף על כך את העובדה שאין כלל מיישהו שמנהיג את הפרות, הן צריכות ללכת לבד ללא כל הנחיה.

וכך עשו:

וַיַּעֲשׂוּ הָאֲנָשִׁים כֵּן וַיִּקְחוּ שְׁתֵּי פְרוֹת עֲלוֹת וַיֹּאסְרוּם בְּעֵגְלָה וְאֵת בְּנֵיהֶם כָּלוּ בַּבַּיִת.

וַיִּשְׂמוּ אֶת אַרְוֹן ה' אֶל הָעֵגְלָה וְאֵת הָאָרְגוֹ וְאֵת עֲכָבְרֵי הַזֹּהֵב וְאֵת צִלְמֵי טַחֲרִיקָהֶם.

וַיִּשְׂרְנֶה הַפְּרוֹת בְּדֶרֶךְ עַל דֶּרֶךְ בֵּית שְׁמֶשׁ בְּמִסְלָה אַחַת הִלְכוּ הֵלֶךְ וְגָעוּ וְלֹא סָרוּ יָמִין וּשְׂמֹאל וְסָרְנֵי פִלְשְׁתִּים הִלְכִים אַחֲרֵיהֶם עַד גְּבוּל בֵּית שְׁמֶשׁ (ו-יב).

למרות כל הקשיים, הפרות שעליהם ארון ה' הולכות ישר, ללא כל עכבות, עד לגבול בית שמש. סרני פולשתיים הולכים אחריהם ורואים בעיניהם את הפלא הגדול, את יד ה' שבדבר זה. חז"ל ממשיכים את הדימוי הברור שבפסוקים ליציאת מצרים, ורואים בהליכת הפרות משדה עקרון לבית שמש מעין קריעת ים סוף:

"וַיִּשְׁרְנָה הַפְּרוֹת בְּדֶרֶךְ עַל דֶּרֶךְ בֵּית שְׁמֶשׁ" וגו', מאי וישרנה? א"ר יוחנן משום ר"מ: שאמרו שירה. ורב זוטרא בר טוביה אמר רב: שישרו פניהם כנגד ארון ואמרו שירה. ומאי שירה אמרו? א"ר יוחנן משום ר"מ: "אֲזוּ יִשְׂרַי מִשָּׂה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (ע"ז כד:).

קריעת ים סוף הפסיקה את כל הספקות המצריים, במהלכה נהיה ברור גם לספקנים הכי גדולים מיהו ה'. אצל פלשתים הספק היה החיבור שבין ה' לישראל, וכעת ברור להם כי חיבור זה הינו חיבור הכרחי ובלתי ניתן לניתוק⁸. חז"ל העצימו הבנה זו של פלשתים עד שאמרו כי אותו ארגו שהביאו פלשתים נשאר להיות בצידי הארון, נכנס יחד איתו לקודש הקדשים, ואפילו נגנו יחד עמו בזמן יאשיהו:

וארגו ששיגרו בו פלשתים דורון לאלהי ישראל מונח מצדו [של ארון הברית], שנאמר "וְאֵת כְּלֵי הַזֹּהֵב אֲשֶׁר הִשְׁבַּתְתָּם לֹא אָשֶׁם תִּשְׂמֹנוּ בְּאָרְגוֹ מִצְדוֹ וְשַׁלַּחְתֶּם אֹתוֹ וְהִלְךְ". ועליו ס"ת מונח, שנאמר: "לִקַּח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשִׁמְתֶם אֹתוֹ מִצַּד אַרְוֹן בְּרִית ה'", מצד הוא מונח ולא בתוכו (בבא בתרא יד:).

משנגנו ארון, נגנו שמן המשחה וצנצנת המן ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה וארגו ששלחו פלשתים דורון לישראל, שנאמר: "וְאֵת כְּלֵי הַזֹּהֵב אֲשֶׁר הִשְׁבַּתְתָּם לֹא אָשֶׁם תִּשְׂמֹנוּ מִצְדוֹ וְשַׁלַּחְתֶּם אֹתוֹ וְהִלְךְ". ומי גנזו? יאשיהו מלך יהודה גנזו, שראה שכתוב בתורה "יִוְלָךְ ה' אֶתְךָ וְאֵת מַלְכְּךָ" וגו', צוה וגנזו (הוריות יב:).

הארון ששיגרו פלשתים מסמל את ההבנה של כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא על ישראל! הבנה זו, היוצאת מפי עמי הארץ, חשובה כל כך עד שהחכמים והנביאים שבאותו דור תקנו כי הארגו שהחזירו פלשתים יהיה צמוד לארון ה', ולדעת ר"י אף ישמש כבסיס שעליו מונח ספר התורה הצמוד לארון! רוצה לומר כי נתינת התורה לישראל מתבססת על ייחודם של ישראל, על העובדה ששם ה' נקרא עליהם.

כל זה מתרחש אצל פלשתים. ומה קורה אצל ישראל באותו הזמן? כלום. עם ישראל שבור, נאנק תחת עול הכיבוש הפלשתי ומשוכנע שה' עזב אותם. אם עד המלחמה ישראל תפסו את הארון ככל יכול, לאחר המלחמה הם מאבדים כל יחס של כבוד אליו. ממילא מובן חוסר היחס שלהם לארון, וכפי שראינו בחריפות

8 נציין כי גם כתוב בהתחלה (ד, ח), שכאשר ארון הברית מגיע, פלשתים אומרים: "אוי לנו מי יצילנו מיד האֱלֹהִים הַאֲדִירִים הַאֵלֶּה הֵם הַאֱלֹהִים הַמְּכִים אֶת מְצִיִּים בְּכָל מָקוֹם בְּמִדְבָּר". ורש"י על המקום מסביר שהמכה במדבר זה ים סוף.

בדברי המדרש: "אילו תרנגולתו של אחד מהם אבדה היה מחזיר עליה כמה פתחים להביאה, וארוני בשדה פלשתים שבעה חדשים ואין אתם משגיחים בו?". כמו כן, בהמשך הגמרא (ב"ב סט) שהובאה לעיל על שירת הפרות, מובאת דעת רבי יצחק נפחא:

ר' יצחק נפחא אמר: [הפרות שרו] רוני רוני השיטה התנופפי ברוב הדרך המחושקת בריקמי זהב המהוללה בדביר ארמון ומפוארה בעדי עדיים. רב אשי מתני לה להא דר' יצחק אהא: "וַיְהִי בְּנֹסַע הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ה'", ישראל מאי אמרו? אמר ר' יצחק: רוני רוני השיטה.

ישנה מחלוקת האם שירת "רוני רוני השיטה" נאמרה ע"י הפרות בחזרת הארון, או ע"י בניי כשהארון היה נוסע. חיבור שתי הדעות הללו מחריף את הבעיה הקיימת אצל ישראל. ארון ה' נוסע, ובמקום שבני ישראל ישירו את שירתם הפרות מחליפות אותם. פלשתים מבינים את החיבור ההכרחי שבין ה' לישראל, הפרות מבינות את ההכרחיות שבחיבור זה, ורק ישראל לא עומדים על כך. מתוך כך נוכל לנסות ולהבין את סיפור הארון בבית שמש:

ובית שמש קצרים קציר חטים בעמק וישאו את עיניהם ויראו את הארון וישמחו לראות.

והעגלה באה אל שדה יהושע בית השמשי ותעמד שם ושם אבן גדולה ויבקעו את עצי העגלה ואת הפרות העלו עליה לה'.

והלויים הורידו את ארון ה' ואת הארגו אשר אתו אשר בו כלי זהב וישמו אל האבן הגדולה ואנשי בית שמש העלו עלות ויזבחו זבחים ביום ההוא לה'.

וחמשה סרני פלשתים ראו וישבו עקרון ביום ההוא...

וינף באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' וינף בעם שבעים איש חמשים אלף איש ויתאבלו העם כי הכה ה' בעם מכה גדולה (יג-יט).

בקריאה פשוטה, פס' יט גורם לקורא לזעוק: מדוע? מה קרה שאנשי בית שמש נענשים כל כך? חז"ל מעמידים אותנו על הבעייתיות שבהתנהגות אנשי בית שמש מרגע חזרת הארון אליהם:

"וינף באנשי בית שמש כי ראו בארון", משום דראו וינף? רבי אבהו ורבי אלעזר, חד אמר: קוצרין ומשתחיים היו, וחד אמר: מילי נמי אמור - מאן אמריך דאימריית ומאן אתא עלך דאיפייסת? (סוטה לה).

יחסם של אנשי בית שמש לארון נע בין אדישות, במקרה הטוב, לזלזול, במקרה הרע. לאחר שבעה חודשים של חוסר יחס מצד בניי לארון, הוא חוזר לישראל,

והם ממשיכים במעשיהם כאילו לא קרה כלום, "קוצרים ומשתחויים". כפי שהסברנו, יחס זה נובע מירידת ערכו של הארון בעיני בני"א לאחר נפילתו בקרב. וישנם אף שהגדילו לעשות והפטירו כלפי הארון: 'מה קרה פתאום? נרגעת? מה הכעיס אותך ומה הרגיע אותך?'. אם כל זה היה נשאר רק בתוך ישראל, מילא, אך התנהגותם ומעשיהם נצפו ע"י פלשתים! חז"ל במקום אחר מסבירים כי למרות כל מה שפלשתים ראו, הם עדיין נשארו בספק, ועל כן הם רצו לראות כיצד ישראל מתייחסים לארון. זהו הניסיון האחרון של פלשתים על מנת לפתור את הספק שלהם בעניין החיבור של הארון וישראל, והניסיון הזה דווקא מראה להם שאין כלל חיבור:

עד שהיו רחוקים מבית שמש כאלפים אמה במידה, אמרו, ניטול את הבגדים ונניחם במקום מוצנע ונראה מה עושים אילו לאלהיהם שכך כיבדנוהו וכך עשינו, מיד נטלו את הבגדים ונתנום במקום המוצנע. היה להן לאנשי בית שמש כיון שראו את הארון, ליטול את בגדיהם ולהניח על פניהם ולבא וליפול לפני הארון כשעה אחת כשתים כשלוש עד שיתכסה הארון, ויתגדל ויתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא מסוף העולם ועד סופו. הן לא עשו כן, אלא כשראו את הארון, שוחקין וזוקפין ועומדין ומרקדין ומדברין דברים יתירים, שנאמר ובית שמש קוצרים וגו', והן אינן יודעין מי הניח את הארון? ונטלו (פלשתים) את הבגדים והלכו להן, שנאמר 'וַיִּמְשָׁה סֶרְנֵי פְלִשְׁתִּים רְאוּ' וגו', לפיכך נפל מישראל חמשים אלף וסנהדרי גדולה עמהם (תנא דבי אליהו רבה, יב, ד"ה ומה).

על פי המדרש, סרני פלשתים הורידו בכוונה את כיסויי הארון, והשאירו אותו במצב מגולה ומחולל. אותו ארון, שעד למלחמה היה סגור ומוצנע בתוך קודש הקודשים, נראה עכשיו לאנשי בית שמש במצב המגולה ביותר שיכול להיות. התגובה המתבקשת מהם היתה "ליטול את בגדיהם ולהניח על פניהם ולבא וליפול לפני הארון כשעה אחת כשתים כשלוש עד שיתכסה הארון", אולם הם לא עשו כן, אלא "שוחקין וזוקפין ועומדין ומרקדין ומדברין דברים יתירים", ועל כל זה מסתכלים פלשתים ואומרים לעצמם: 'אם ככה, אין זה ארון אלהי ישראל, הרי אפילו אנחנו התייחסנו אליו בצורה מכובדת יותר!' אנשי בית שמש, במעשיהם, מאבדים את ההזדמנות לקדש את שם ה' מסוף העולם ועד סופו! כיוון שהתנהגותם מאפשרת לפלשתים להישאר בספק, האם אכן ישנו חיבור בין רבש"ע לישראל.

9 לא כל כך הבנתי בטייז זה, ואולי הכוונה לכך שבני"א לא שמו את ליבם לעובדה כי הארון הגיע מהיכן שהוא, וכי נראה מישהו הביא ארון זה לכאן וצופה בהם כעת.

הספק הזה שנשאר אצל פלשתים, הינו פספוס עצום וחילול השם גדול. אם נחזור לדימוי של יציאת מצרים וקריעת ים סוף, לא נוכל שלא להיזכר בפסוק "אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדָרְךָ" (דברים כה, יח), המופיע במלחמת עמלק, ובדברי חז"ל על כך:

"אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדָרְךָ" ... רבנן אמרין: הקירן לפני אומות העולם. משל לאמבטי רותחת שלא היתה בריה יכולה לירד בתוכה ובא בן בליעל אחד וקפץ לתוכה, אף על פי שנכווה, אלא הקירה לפני אחרים. כך כיון שיצאו ישראל ממצרים נפלה אימתן על כל אודה"ע, שנאמר "אָז נִבְהָלוּ אֱלֹפֵי אֲדוֹם" וגו' "תַּפַּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וַפְחַד" וגו', וכיון שבא עמלק ונודווג להם, אף על פי שנטל את שלו מתחת ידיהם, הקירן לפני אודה"ע (ילקוט שמעוני, כי תצא, תתקלח).

חזרת הארון לישראל, למרות כל הקשיים שהערימו פלשתים על כך, זועקת את העובדה כי יש אלוהים לישראל. האמבטי רותחת, אבל התנהגותם של אנשי בית שמש מצננת אותה, במקום שיתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא מסוף העולם ועד סופו, פלשתים רואים ושבים לעקרון, שבים לאותה תפיסה מסופקת שהיתה להם קודם לכן. בהסבר זה שהצגנו, אפשר אולי לענות על קושי המתעורר בסדר הפסוקים. לאחר שכתוב שפלשתים שבו עקרון, ישנה מן חזרה לא מובנת על הדורון שנתנו פלשתים:

וְאֵלֶּה טַחְרֵי הַזְּהָב אֲשֶׁר הִשִּׁיבוּ פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁם לָהּ, לְאֲשֶׁדוּד אֶחָד לְעֵזָה אֶחָד לְאֲשֶׁקֶלוֹן אֶחָד לְגַת אֶחָד לְעֶקְרוֹן אֶחָד.

וְעַבְדֵי הַזְּהָב מִסְפָּר כָּל עַרְי פְּלִשְׁתִּים לְחַמֶּשֶׁת הַסְּרָנִים מְעִיר מִבְּצָר וְעַד כְּפָר הַפְּרָזִי וְעַד אֲבֵל הַגְּדוּלָּה אֲשֶׁר הִנִּיחוּ עָלֶיהָ אֶת אַרְוֹן ה' עַד הַיּוֹם הַזֶּה בְּשׂוּדָה יְהוֹשֻׁעַ בֵּית הַשְּׁמָשִׁי (יז-יח).

לענ"ד, פסוקים אלו באים להדגיש את הפספוס הגדול, ועל כן מדגיש התנ"ך שהדורון הקיף את כל ערי וכפרי הפלשתים. כולם היו יכולים להגיע להבנה הזו כי ארון הויה"ה הינו גם ארון אלוהי ישראל, אבל זה לא התרחש, ועל כן מגיע העונש הגדול¹⁰:

וַיָּרַ בְּאֲנָשֵׁי בֵּית שְׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בְּאֲרוֹן ה' וַיָּרַ בְּעַם שְׁבַעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם כִּי הִכָּה ה' בְּעַם מִכָּה גְדוֹלָה (יט).

10 הרב אמנון בזק (בספרו מלך בישראל, על הפסוקים כאן) כתב שהנביא מדגיש ומפסיק בין העובדה שפלשתים חזרו למקומם, לבין המכה שנעשתה לאנשי בית שמש, כדי לומר שסרני פלשתים לא ראו את המכה שעשה הארון בבית שמש. אולם לדעתי אדרבא. סרני פלשתים ראו גם ראו, וודעי עיקר הבעיה שגרמו לא אנשי בית שמש במעשיהם.

